

3 SITUACE V REGIONU NA POČÁTKU KOLONIÁLNÍHO OBDOBÍ

3.1 Vztah Vietnamu k Číně na počátku koloniálního období

Na počátku koloniálního období v Číně pozvolna končila vláda etnicky čínské dynastie Ming (1368–1644), nad kterou zvítězili kočovní Mandžouové ze severovýchodních oblastí a utvořili silnou dynastii Qing (1644–1912; k nástupu dynastie Qing též Srba & Schwarz 2015: 133–135). Komplikované vztahy Vietnamu s Čínou jsou průběžně líčeny v hlavní linii výkladů, proto se jim na tomto místě nevěnujeme. Ale zejména severní oblasti Vietnamu si nikdy nemohly dovolit Čínu ignorovat. S Čínou byl tedy nutně přímo spojený jak zánik Obnovené dynastie Lê (1533–1788) a život posledního císaře Lê Mãn Đế, tak nástupy obou nových dynastií Tây Sơn a Nguyễň. Císaře Lê Mãn Đế vládnoucího pod tímto jménem v letech 1787–1788 vyhnaly armády povstání Tây Sơn do Číny, kde sice nejprve získal podporu, ovšem při tažení do Vietnamu byl poražen a znovu musel uprchnout na sever do Číny, kde nakonec v Pekingu zemřel (Whitfield 1976: 147). Vítězný císař Quang Trung se musel Číně také podřídit, stejně jako nová dynastie Nguyễň získala legitimitu teprve uznáním ze strany mandžuského císaře. S mandžuskou Čínou musela svést válku o vládu ve Vietnamu v osmdesátých letech 19. století také Francie, a i když se jí podařilo vyhrát (v pohraničí si přitom čínská armáda vynutila respekt) a smlouvami ošetřit vymanění Vietnamu z čínské suzerenity, přesto to nakonec byla zase Čína, na kterou se v polovině 20. století obrátila severovietnamská vláda a porazila francouzská vojska. Z perspektivy severního a jižního Vietnamu byla severní část daleko více vázána mocnějším sousedem než více uvolněný jih, v době válek s jinými státy zase znamenala blízkost mocné Číny pro severní Vietnam komparativní výhodu.

3 Situace v regionu na počátku koloniálního období

Výše uvedené okolnosti provázející běžnou alianční politikou nehrály zásadní roli v pokračujícím vlivu čínské kultury ve Vietnamu. Na jejím aktivním přejímání se zvláště podílely vysoce postavené osobnosti jako Lê Quý Đôn (1726–1784) – tehdy asi nejtalentovanější historik a syn ministra působící v Číně od roku 1759. Lê Quý Đôn napsal *Dějiny Dai Việtu*, zpracoval úřední záznamy vietnamské ambasády v Číně a vedle vlastní poezie do vietnamštiny překládal i některé čínské klasické knihy, například z oblasti historie *Knihu dokumentů (Shujing)*. Dále se rozvíjel systém státních zkoušek. Roku 1724 zřídila dynastie Lê institut pro konání úředních zkoušek na místě, které je z té doby známo pod jménem Đổng Đa, kde byla později svedena bitva s mandžusko-čínskými vojsky.¹

Také sami císařové dynastie Lê přejímali řadu vzorů z Číny, pěstovali Čínou ovlivněné umění a královské hrobky dynastie Lê v provincii Thanh Hoa v Lam Sơnu výrazně připomínají hrobky čínské dynastie Ming. Zvláštní architektonické inovace ale jeví hrobky dynastie Lê v Hoa Lu (Cœdès 1969: 212). Také knižní trh byl ve Vietnamu velmi rozvinutý a zdrojově odvislý na dovozu z Číny. Je však zajímavé, že ne všechny čínské tradice se ve Vietnamu ujaly v úplnosti. Například konfucianství sice doprovázelo literátskou a úřednickou kulturu a konfucianismus jako ideologie se ve Vietnamu silně ujal, daleko méně se ve Vietnamu ujal praktický kult Konfucia – například před sedmáctým stoletím se ve vietnamských městech neobjevil ani jeden konfucianský chrám (Li Tana 2011a: 177). Výjimku představoval Chrám literatury v hlavním městě.

3.2 Vývoj v Laosu a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období

V Laosu se po vládě Dhammikaraji (též Chao Thammikarath – 1596–1622) a patnácti letech nepokojů chopil moci roku 1637 jeho praprasynovec Suriyavamsa (též Surinya Vongsa), který vládl 57 let až do své smrti roku 1694. Navázal důležité vztahy s Vietnamem, když se oženil s dcerou císaře Lê Thần Tônga a z doby jeho vlády jsou známy návštěvy a cestovní záznamy prvních evropských cestovatelů: například Holanďan Gerrit van Wusthof (1641) a déle zde působil jezuita L. M. Leria (1641–1647) (Cœdès 1969: 175).

Po Suriyavamsovi se vláda rozdělila mezi dva rivalské státy Vieng Chan (Vientian) a Luang Phrabang. Roku 1696 vznesl nárok na vládu Suriyavamsův synovec Sai Ong Hue, který se narodil ve Vietnamu, odkud získal i vojenskou pomoc. Na trůn usedl roku 1700 ve Vientianu a poslal armádu na

1 *Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận. Historical remains and beautiful places of Hanoi and the surrounding areas*, 2000: 74.

3.2 Vývoj v Laosu a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období

Luang Phrabang, kde vládli Suriyavamsovi vnuci Inthasom a Kingkitsarat. Druhý z nich našel útočiště a podporu v rodné Sipsong panně (dnes na jihozápadě čínské provincie Yunnan), odkud roku 1707 znovudobyl Luang Phrabang, přičemž Sai Ong Huemu potvrdil, že se vzdává nároků na provincie na jihu. Rozdělení Laosu tak bylo dokonáno, navíc Inthasom a Kingkitsarat se po znovuovládnutí Luang Phrabangu rozhádali a Inthasom, který se chopil moci 1726, musel nakonec v letech 1774 a 1776 uzavřít nejprve dohodu se Siamem, která se po obsazení Vientianu Phraya Takem roku 1778 změnila na suzerenitu (Cœdès 1969: 176–177). Na přelomu 20. a 30. let 19. století byl Laos zcela destabilizován, z části ovládnut Siamem a Minh Mạng roku 1832 změnil laoský Muang Pheun na vietnamskou prefekturu Trán Ninh „Strážce míru“. V padesátých letech 19. stol. (1851 nebo 1855) se proti vietnamské dominanci vzbouřil Xieng Khuang, který ovšem roku 1879 dobyli Hoové, tj. Žluté vlajky (Nožina 2010: 277).

Roku 1861 do Laosu zamířila francouzská přírodovědná expedice Henriho Mouhota a později 20. dubna 1867 Luang Phrabang navštívila výzkumná expedice řeky Mekong, kterou vedli Doudart de Lagrée a François Garnier (Cœdès 1969: 177).

Od roku 1864 se v Laosu datují migrační invaze etnika Ho, které bylo nuceno prchnout z Číny kvůli válce a pohromám. Také Siam v Laosu roku 1872 vojensky intervenoval a kvůli ustavení francouzského protektorátu v Tonkinu (roku 1883) raději roku 1885 vojensky obsadil celý levý břeh řeky Mekong. Týž rok v květnu se podepsala provizorní francouzsko-siamská smlouva, která zahrnovala plán založení francouzských konzulátů v Indočíně a zahájení prací na vymezení francouzsko-vietnamské hranice. Následný protest ze strany Vietnamu vedl ke skutečnému zřízení francouzského vicekonzulátu pod vedením A. Pavieho v Luang Phrabangu. Pavie odtud řídil francouzsko-siamské ozbrojené střety. Roku 1887 byla vytvořena Indočínská unie z území Tonkinu, Annamu, Kočincíny a Kambodže. V prosinci roku 1888 se Siam vzdal nároků na oblasti Rudé a Černé řeky, které připadly Tonkinu. Na začátku roku 1889 v dubnu Auguste Pavie uzavřel smlouvu o francouzském protektorátu v Lai Châu. Po přímé demonstraci francouzských námořních sil v Bangkoku se 3. října 1893 podepsala smlouva mezi Francií a Siamem, který se stáhl z levého břehu řeky Mekong a uznal Laos jako francouzský protektorát (Cœdès 1969: 178). Na základě dalších jednání se Laos stal roku 1899 autonomním protektorátem a roku 1900 byl Protektorát Laos začleněn do Indočínského svazu (Nožina 2010: 277–278).

3.3 Vývoj v Kambodži a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období

V Kambodži se roku 1618 dostal na trůn král (Jayajettha) Chey Chetha (†1625), kterému post uvolnil jeho otec. Chey Chetha posílil vazby s Vietnamem, když se roku 1620 oženil s vietnamskou princeznou – dcerou nguyěnského krále Sai Vuonga. Tato vazba vedla ke zřízení vietnamské celní a obchodní stanice v Prey Koru v oblasti dnešního Saigonu / Ho Či Minova města a odstartovala postupné vietnamské osídlování delty řeky Mekong. Za vlády Chey Chethy si také Holanďané navzdory portugalským protestům postavili v Phnom Penhu první manufakturu. Roku 1643 proti ní zakročil král Chan (1642–1658), který na rozdíl od převážně buddhistického kulturního prostředí přestoupil na islám. Chan nechal několik Holanďanů popraviti včetně hlavního obchodního manažera Pierra de Regemontes. Před hrozbou aliance Holanďanů se Siamci ale ostatní později propustil a nechal továrnu vyrábět. Roku 1658 Chana zajala vietnamská armáda, kterou do země pozvali Chanovi oponenti, a na trůn dosadili Chey Chethova syna Padumaraju (Padumarádža, Batumreachea), který vládl 1660–1672, a po jeho smrti došlo ke sporu mezi provietnamským synem Ang Nona a prosiamským synem Ang Sora. Toto zahraniční vměšování pokračovalo až do 19. století, narušilo integritu Kambodže a umožnilo postupné rozšiřování území Vietnamu na jih (Cedès 1969: 198–199).

Král Ang Chan byl roku 1806 korunován v Bangkoku, bohatý tribut však platil do Vietnamu, od kterého dostával na oplátku pomoc, aby se omezil vliv Siamu. Roku 1812 se musel ve sporu s bratrem uchýlit do Saigonu, ale Gia Long mu pomohl a roku 1813 ho znovudosadil na trůn. Siamci na oplátku zaútočili na severní Kambodžu a Ang Chan musel roku 1832 znovu utéct do Vietnamu, který opět pomohl Siamce vyhnat. Ang Chan se mohl vrátit do Oudongu a pro jistotu už v Kambodži v Oudongu zůstal i vietnamský generál Truong Minh Giàng, který měl zabránit znovurozšíření vlivu Siamu. Postupoval tak, že po smrti Ang Chana roku 1834 zabránil dosednout na trůn jeho prosiamským bratrům, a na trůn místo nich dosadil Ang Chanovu dceru jako královnu Ang Mei (1835–1841). Vietnamská vojska byla v Phnom Penhu od roku 1833 a v letech 1835–1841 musela dosazená princezna řídit program vietnamizace, který měl Kambodžu změnit na kulturní satelit Vietnamu. Vietnamizace skončila až za Ang Duonga (1848–1860), který později požádal listem z roku 1853 o pomoc dokonce i Napoleona III., aniž by cokoli tušil o jeho velmocenských cílech (Cotterel 1993: 159–160). Ang Mei musela utéct do Hué před Ang Duongem, který získal podporu v Bangkoku a se siamskou armádou obsadil Kambodžu. Mocenské zájmy všech tří stran nakonec vedly k rovnovážným

dohodám z let 1845 a 1846, které Ang Duonga potvrdily králem Kambodže, siamská armáda se musela stáhnout a Ang Mei získala svobodu. Nadále tak mohl pokračovat stav, kdy si formálně nezávislou Kambodžu rozdělili do sfér vlivu na severu Siam a na jihu Vietnam. Ang Duong zkoušel roku 1854 toto sevržení narušit poselstvem k francouzskému konzulovi do Singapuru. Konzul de Montigny však nebyl dost schopný a francouzská mise z roku 1855 k ničemu nevedla. Stárnoucí Ang Duong se pak raději obrátil na Siam a na žádost mu z Bangkoku poslali jeho nejstaršího syna, který od roku 1859 vládl jako král Norodom (Cœdès 1969: 199–200).

Norodom však musel krátce po dosednutí na trůn prchnout do Siamu před povstáním, které podnítl jeho bratr Si Votha. Z Bangkoku mu při návratu roku 1861 pomohli nejprve přátelským dopisem admirál Charner ze Saigonu a pak praktickou vojenskou pomocí admirál Bonard, který byl pověřen znovu-ustavením vietnamské suzerenity nad Kambodžou. Po jednáních kapitána Doudarta de Lagrée guvernér Kočinčiny La Grandière podepsal v Oudongu v červenci 1863 dohodu, zakládající francouzský protektorát nad Kambodžou. Ovšem ještě předtím, než byla dohoda ratifikována ve Francii, přinutil Siam Norodoma přijmout suzerenitu Siamu. Doudart de Lagrée následně zakázal, aby Norodom odjel na znovu-korunovaci do Bangkoku, kde byly uloženy kambodžské královské insignie, a po ratifikaci ve Francii zařídil převoz koruny z Bangkoku a korunovace proběhla 3. července 1864 v Oudongu tak, že král převzal korunu z rukou francouzského vyslance. Krátce na to však musela Kambodža podle Francouzsko-siamské smlouvy z roku 1867 Siamu odstoupit tři provincie: Battambang, Siem Reap a Sisiphon; zpět je získala až za krále Sisovatha roku 1907 v rámci dohod s Velkou Británií (Cœdès 1969: 201, Nožina 2010: 278).

3.4 První evropští misionáři ve Vietnamu

Vzhledem k blízkému Macau jako základně misí se první křesťanští kněží objevili ve Vietnamu v Tonkinu. Jako první misionář působil v Nam Đĩnh roku 1533 otec Ignatio a nejčastěji zobrazovaný kostel s rákosovou střechou stál v Bâu No. Dlouhodobou katolickou misii nicméně založili Evropané v Annamu (= ve středním Vietnamu). Roku 1613 vyslala pobočka britské Východoindické společnosti v Japonsku zástupce do Faifo/Hội Anu kvůli průzkumu trhu. Když pak byli roku 1614 jezuité z Japonska vyhnáni, odešli díky příznivým informacím do středního Vietnamu (Howland 2011: 255), kde od roku 1615 otevřeli misie ve Faifo/Hội Anu a v Tourane/Đà Nẵngu. V obou případech se působištěm misí stala přístavní města. I Viêtové se historicky usazovali přednostně v níže položených místech v blízkosti řek a na pobřeží, zatímco jiné neurbanizované

národy vytlačili do horských oblastí. Mezi prvními misionáři vynikli Diego Carvalho z Portugalska a Ital Francesco Buzoni, který misi vedl. Znamý Alexandre de Rhodes přijel později roku 1626. Další italský misionář Christophoro Borri napsal i první dílo o Vietnamu publikované v Římě roku 1631 *Relatione della nuova missione delli PP. Della Compagnia di Giesu al regno della Cocincina*. Vedle Italů a Portugalců ve středním Vietnamu působili jako misionáři i Japonci a Francouzi. Ve Vietnamu v tu dobu (1613–1635) byla tolerantní vláda císaře Nguyễn Phúc Nguyêna.

Na rozdíl od termínu Kočincína začali filologicky vzdělaní misionáři používat správný termín Annam podle tehdejšího jména středního Vietnamu, kde misie sídlila. I vietnamština se proto v té době nazývala annamština. Pro zajímavost první annamsko-latinský slovník (*Dictionarium Annamiticum – lusitanium latinum*) A. de Rhodese vyšel v Římě roku 1651, kdy oprávněně velebený autor vycházel ze starších rukopisných slovníků jiných autorů. Druhý rovněž annamsko-latinský slovník napsal Tabert až roku 1838 (Nguyễn Thiệp Giáp 1998: 59–60).

Dominantním směrem křesťanství ve Vietnamu i později zůstalo katolictví, uvedené v 16. století misionáři ze Španělska, Francie (jezuité) a Portugalska (dominikáni). Prvního biskupa pro Vietnam jmenoval roku 1659 papež Alexander VII. a první katoličtí kněží byli ordinováni od roku 1668; roku 1685 již bylo v zemi údajně asi 800 000 katolíků (ale tento údaj je patrně značně nadsazený – viz níže). Díky Alexanderu de Rhodesovi se ve Vietnamu zavedla upravená latinka *quốc ngữ*. Křesťanství se vzhledem k propojení s velmocenskou infiltrací setkávalo s pravidelnými represemi – už v roce 1533 zakázal císař Lê Trang Tông misionářské aktivity v provincii Nam Định. Nepřátelství ze strany státu ustalo jen za císaře Gia Longa (vládl 1802–1819), který za své dosazení na trůn vděčil francouzskému biskupovi. Represe ze strany státu ovšem ustaly za francouzské koloniální správy, která naopak křesťanství preferovala (Whitfield 1976: 43–44).

Tlaky a pozdější vývoj dokládá Bazilika La Vang – vznikla v provincii Quảng Trị na útočišti katolických uprchlíků z různých vesnic pronásledovaných za císaře Cảnh Thịnh (1792–1802). Roku 1798 se jim dle pověsti při modlitbách zjevila Panna Marie, slíbila jim vyslyšet jejich prosby a od té doby se jim měla zjevovat opakovaně. Vzniklo zde známé poutní místo navštěvované Vietnamci z celé země i Evropany. První menší stavba baziliky byla dokončena v roce 1901, ale roku 1928 byla nahrazena velkou katedrálou, kterou roku 1972 i s městem Quảng Trị zcela zničilo americké bombardování (Whitfield 1976: 131)

Silné zastoupení měli mezi misionáři ve čtyřicátých letech 18. století příslušníci české provincie Tovaryšstva Ježíšova a etnicky Němci Jan Koffler (ve

Vietnamu 1742–1755), Jan Gruber, Jan Siebert a Slovák Karel Slamenský. Většinou působili současně jako i lékaři v Hué (Müllerová 2004: 53–54). Ještě před nimi se stal prvním etnický českým misionářem v Tonkinu Václav Paleček. V druhé polovině 17. století patřili k nejvýznamnějším francouzským kněžím ve Vietnamu biskupové Alexander de Rhodes, Pierre Lambert de la Mothe, biskup a první apoštolský vikář pro Vietnam François Pallu a François Deydier (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: komentář k obr. 17–23). De Rhodes byl činný hlavně v provincii Nghe An, kde do roku 1650 mělo stát v 70 vesnicích 53 kostelů a počet věřících měl čítat 40 000 (Taylor 2013: 288n.).

Misionáři se během misijního působení učili vietnamsky a Christoforo Borri a Portugalec Francesco di Pini se snažili zavádět bohoslužby ve vietnamštině, které byly mnohonásobně úspěšnější než latinské mše (Howland 2011: 122). Vzhledem k tomu začal růst i počet konvertitů. Roku 1639 bylo v jižním Vietnamu asi 15 000 křesťanů, o dalších sto let později (1737) již 250 000 a o 36 let později (1773) půl milionu.

3.5 Reakce Vietů na křesťanství a podmínky v křesťanských misích

Vietnamská konfuciánská společnost byla do určité míry sešněrována pravidly s povinností úcty ke starším nebo výše postaveným, která lidi vážala v podřízeném postavení a neumožňovala změnu poměrů. Naprostá většina chudých byla vystavena vysokým daním, kterým se lidé útrpně podřizovali. Situaci jim do té doby do určité míry vysvětlovala pouze buddhistická filozofie, podle které je nepříznivé zrození důsledkem špatných činů a chyb v minulých životech. Zlepšení a postupné zrozování v lepších životech mohlo přijít pouze skrze ctnostný pokorný život a finanční podporu buddhistických klášterů. Křesťanství oproti tomu hlásalo spásu, odpuštění hříchů a hovořilo o božím království na zemi, které člověka aktivněji vynaňovalo z tísnivého pocitu nepřízně života. Někteří historikové proto v tomto kontextu vidí v počáteční etapě šíření křesťanství v Asii a v konverzích i formu nenásilného protestu obyvatelstva proti stávajícímu společenskému řádu.

Negativně se ke křesťanství stavěly lokální vietnamské elity, pro které byl v 18. století již rychle rostoucí počet konvertitů cizorodou vlivovou organizací. Křesťanství také odporovalo polygammí identitě vietnamské šlechty (většinou konvertovaly ženy) a narušovalo konfuciánský koncept harmonického řádu společnosti, protože bylo podřízeno zahraničnímu papeži jako hlavě církve. Ovšem v době války rodů Trịnh a Nguyễn byla proti křesťanství animozita spíš jen ze strany místních autorit a jiných náboženství. Jak poznamenává

3 Situace v regionu na počátku koloniálního období

Taylor (2013: 290), naopak vládcí křesťanství spíše tolerovali, ne-li dokonce podle situace preferovali, protože křesťané a vliv Západu byly v této době také efektivně využívány jako způsob zapojení vlivu evropských států do vnitřních bojů mezi severem a jihem.

Kvůli pronásledování a během bojů mezi severem a jihem zahynula násilně asi polovina všech vietnamských křesťanů. Zatímco roku 1655 bylo v severním Vietnamu (Tonkinu) asi 350 000 a ve středním a jižním Vietnamu dohromady 50 000 věřících, roku 1882 bylo v severním Vietnamu už jen 200 000 věřících (Nguyễn Văn Trung 2014: 514). Negativní postoj vietnamských konfuciánských elit ke křesťanství neznamenal celkově negativní postoj Vietnamců k západním zemím: kladně se ze Západu přijímaly moderní technologie a zbraně.

Vietnamští místní správci proto prováděli jen velmi umírněné represe a snažili se misionáře jen omezovat a vyhánět. Postupně však oboustranně narůstalo úsilí misionářů i tlaky proti nim a jak západní země, tak konfuciánští představitelé Vietnamu se začali v postoji k šíření křesťanství angažovat mocensky. Západní vojenská intervence v Tonkinu byla zdůvodňována ochranou annamských konvertitů, jejichž počet se v roce 1678 odhadoval v Tonkinu na 100 000. V druhé polovině 18. století se počet křesťanů odhadoval na 100 000 v Kočinčíně a 400 000 v Annamu a Tonkinu (Pecqueur 2009: 36–38; Joes 1989: 3–4 odhadoval počet katolíků ve Vietnamu už roku 1660 na 400 000, patrně vzhledem k praxi křtů těžce a již nevléčitelně nemocných).

Jinou překážku misí tvořily prakticky až do začátku 20. století obtížné klimatické podmínky a nedostatek lékařů. Ani místní lidé nesnášeli dobře vedra a osazenstvo náboženských seminářů trpělo nemocemi. Představený semináře Hoàng Nguyễn v provincii Nghê An se zmínil, že spíše než seminář mu jeho zařízení připomínalo nemocniční lazaret, protože ze 170 seminaristů, kteří v průběhu 10 let zařízením postupně prošli, se jich značná část neustále léčila, 40 kvůli špatnému zdraví zemřelo a mnoho dalších muselo kvůli dlouhodobé nemoci zcela odejít (Keith 2012: 32).

3.6 Nová dynastie Nguyễn

Dynastii Nguyễn založil poslední představitel šlechtického rodu Nguyễn. Budoucí císař **Gia Long** (1802–1820), do korunovace Nguyễn Ánh/Nguyễn Phúc Ánh, se narodil roku 1762 jako syn Nguyễn Phúc Luân. Králem (Nguyễn Vương) se nechal prohlásit roku 1780, ale 1783 ho z Vietnamu vyhnalo povstání Tây Sơn. I když Tây Sóni ovládli jih a oblast Saigonu, nepodařilo se jim nejprve Nguyễn Ánha dopadnout, načež se skryl na statku příbuzného Ho Nguyễn Phúc Thuàn a později u křesťanů v Hà Tiênu v domě biskupa

Pigneau de Béhaine. Později musel prchnout nejprve na ostrov Thổ Chu a nakonec roku 1784 až do Siamu (Thajska). Jeho složitou situaci ilustruje i to, že když se pokoušel dojednat v Siamu azyl, jeho první poselstvo bylo zabito cestou v Kambodži, a azyl dohodla až jeho druhá delegace plující po moři, kterou vedl vyslanec Chu Văn Tiếp. Po zdárném útěku siamský král Nguyễn Ánhovi poskytl vojsko o síle 20 000 mužů a 300 ozbrojených lodí. Tuto armádu, která připlula roku 1785, však porazil Nguyễn Huệ (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 1). Nguyễn Ánh poté zkusil požádat o pomoc Francii přes biskupa Pigneau de Béhaine, který 28. listopadu 1787 ve Versailles získal smlouvu, v níž se Francie měla zavázat vyslat expediční sbory do jižního Vietnamu výměnou za svobodu obchodních aktivit a získání přístavu Tourane a ostrova Poulo Condore. Vzhledem k vnitřním problémům však francouzská administrativa smlouvu nenaplnila. De Béhainovi se nicméně podařilo získat neoficiální pomoc francouzských námořníků z Indie. Díky této diplomacii tak měl Nguyễn Ánh několik vojensko-politických poradců z Francie (Barisy Chaigneau, Philippe Vanier) a např. Jean-Marie Dayot se účastnil příprav na útok proti Tâysonům v přístavu Thị Nại (Qui Nhơn) (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 10–12). Nguyễn Ánh tedy využil francouzské dobrovolníky i zbraně (které získal roku 1788) k potlačení povstání Tây Sơn, kdy nejprve obsadil na jihu země Gia Định (1788), po dvou neúspěšných pokusech (1793, 1797) obsadil i sídlo povstalců v Qui Nhơnu a nakonec i hlavní město Phú Xuân.

S podporou francouzských válečných lodí se Nguyễn Ánh roku 1789 stal znovu vládcem nejjihnějšího cípu Vietnamu, ale moc si pojistil teprve roku 1801, když získal nad Tây Sơny převahu námořně-vojenskou intervencí v Qui Nhơnu (Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 140) a v roce 1802 se mu podřídil i Tonkin. Při korunovaci převzal moc nad zemí, kterou formálně sjednotili již Tây Soni. De Béhaine však zemřel ještě před tím, než se Gia Long chopil moci a na oplátku za jeho služby mu Nguyễn Ánh nechal vystrojit oficiální pohřeb, při kterém mu ve smutečním proslovu již posmrtně udělil titul *Duc* (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 16).

Roku 1803 si Nguyễn Ánh vyžádal uznání své vlády ze strany Číny, přijal jméno Gia Long (Cœdès 1969: 214), které kombinací užitých slabik symbolicky shrnuje jednotu vlády na území od Gia Định/Saigonu po Thăng Long/Hanoj. Nový císař na rozdíl od Quang Trunga přesunul dvůr zpět do sídla šlechticů rodu Nguyễn do města Phú Xuân (v oblasti dnešního Huế). Přes původní pomoc od Evropanů odmítl s Francií a se Západem dále úžeji spolupracovat, nicméně toleroval křesťanství.

V diplomatické výměně mandžusko-čínský císař dynastie Qing (čínským vladařským jménem Qianlong) sice uznal Gia Longa králem, nesouhlasil však

s přejmenováním země na Nam Việt, protože toto jméno se používalo pro rebel-
ské období Triêu Đai (1527–1592 za dynastie Mạc) a mandžuský císař nechtěl
nechat obnovit historicky a symbolicky nevhodné asociace. Požadoval proto
jméno Việt Nam – i když u Vietů narazilo na odpor, nakonec ho přijali.

Nový vietnamský panovník provedl velké politické a administrativní reformy.
Obyvatelstvo se začalo počítat každých 5 let a území státu bylo přerozděle-
no na 4 vojenské zóny okolo vládního města (dnes provincie Quảng Trị, Quảng
Binh, Quảng Nam a Thừa Thiên/tehdy Trục Lê Quảng Đức) a 23 krajů (*trấn*),
z toho severní zóna s 11 kraji se jmenovala Bắc thành a jižní s pěti kraji Gia
Định thành. Střední zóna se rozkládala mezi provinciemi Ninh Bình a Bình
Thuận.

Gia Longova vláda měla podle čínského vzoru jen šest ministerstev: vnitra
(*Bộ lại*), veřejných prací (*Bộ công*), obřadů (*Bộ lễ*), financí (*Bộ hộ*), spravedl-
nosti (*Bộ hình*) a války (*Bộ binh*). Kvůli prevenci zneužití moci na úrovni mezi
ministry a panovníkem neměla vláda ministrům nadřazeného představitele,
ale jen paralelní poradní orgány. Z podobných mocensko-preventivních důvodů
Gia Long nenechal zavést ani instituci královny (např. Nguyễn Khắc Cần &
Phạm Việt Thực 1994: 21–30).

Na druhou stranu se kladl důraz na vzdělanost, proto rostla vážnost kon-
fuciánství a literatura se psala písmem *nôm*. Zavedl se nový zákoník *Hoàng
Việt hình luật* (z roku 1812) podle čínského vzoru dynastie Qing, tj. s důra-
zem na konfuciánské tradice, nepřátelství vůči buddhismu a poněkud nižší
postavení žen. Tento Gia Longův zákoník o 22 svazcích a 398 člancích byl
přijat roku 1815 a kromě něj se rovněž podle čínského vzoru psaly velké edice
encyklopedické literatury o Vietnamu (Whitfield 1976: 89–90, 195–196).
A rovněž dle vzoru inspirovaného mandžuskou Čínou bylo získání některých
hodností podmíněno i dosažením vojenských úspěchů (Dutton & Werner &
Whitmore 2012: 377). Od císaře Gia Longa preferovali císařové dynastie
Nguyễn konfuciánskou ortodoxní politiku na úkor přijímání kulturních
změn. Ta totiž podporovala centralizaci vlády, kterou navíc Gia Long po ná-
stupu na trůn teprve potřeboval dosáhnout (Woodside 1971: 18). Císař Gia
Long se vyznačoval tím, že správu svěřoval schopným lidem a v této perso-
nální politice pokračoval i jeho následník Minh Mạng.

Lidnatost Vietnamu za Gia Longa ilustruje systém získávání rekrutů do
vojska, který respektoval navíc i ekonomické možnosti různých lokalit. Oblast
vymezená provinciemi Quảng Bình a Bình Thuận musela dodávat jednoho ze
tří mužů v odpovídajícím věku. Od provincie Biên Hòa na jih šlo o jednoho
muže z pěti a od provincie Hà Tĩnh na sever o jednoho ze sedmi mladých mužů
(Nguyễn Văn Thái & Nguyễn Văn Mừng 1958: 229–230; k vývoji armády též
Lê Nguyễn 1998: 80–81).

Oba dva nejstarší Gia Longovi synové zemřeli v mladém věku. Následníkem se stal princ Nguyễn Phúc Đảm a na trůn nastoupil roku 1820 pod jménem **Minh Mạng** (1820–1840). Minh Mạng se narodil se roku 1791 a na trůn nastoupil ve věku 29 let. Oproti zakladateli dynastie změnil název země na *Đại Nam* „Velký jih“ a administrativně ho přerozdělil. Nové dělení platilo v letech 1832–1884 (Poison 2006: 37):

<i>největší územní celky</i>	<i>střední jednotky</i>	<i>provincie</i>
Trực	Nam trực	Quảng Nam, Quảng Ngãi
	Bắc trực	Quảng Trị, Quảng Bình
Cố	Tả cố	Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Bình Thuận
	Hữu cố	Nghệ An, Hà Tĩnh, Thanh Hóa
Kỳ	Nam kỳ	Biên Hòa, Gia Định, Định Tường, Vĩnh Long, An Giang, Hà Tiên
	Bắc kỳ	Hà Nội, Bắc Ninh, Sơn Tây, Nam Định, Hải Dương, Hưng Yên, Thái Nguyên, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Ninh Bình, Lạng Sơn, Cao Bằng, Quảng Yên

Stejně jako jeho otec udržoval Minh Mạng diplomatické kontakty s mandžuskou dynastií Qing v Číně a byl daleko podezřívavější k cizincům a jakýmkoli vlivům ze západních zemí, současně však podporoval přejímání moderní techniky a toho, co mohlo Vietnamu prospět. V rámci budování armády a stavby lodí například poslal vietnamské loďaře do Evropy, protože chtěl podobné lodi pro boj i dálkovou plavbu stavět též v Đại Namu.

Podobně byli vietnamští vyslanci v Číně pověřeni studiem čínského politického systému a zvláště těch prvků, které by šlo úspěšně převzít ve Vietnamu. Po návratu však byli nuceni psát i eseje, které se k čínské praxi vyjadřovaly kriticky, a to z preventivních důvodů, aby si od Číny udrželi psychologický odstup. Phan Huy Thục například kritizoval bilingvismus mandžuského císaře, který s čínskými úředníky hovořil čínsky a s mandžuskými na stejném jednání zase mandžusky, takže systém správy nemohl být vnitřně dokonale provázaný (Woodside 1971: 122).

V roce 1821 Minh Mạng založil *Národní univerzitu (Quốc tử giám)* a zavedl dvakrát častější konání státních zkoušek pro úředníky druhé a třetí úrovně (každé 3 roky). Každý významnější úředník a správce větší územní jednotky si musel převzít pověření výkonu moci na osobní audienci přímo u císaře.

Roku 1825 Minh Mạng odmítl francouzský požadavek na zřízení konzulátu, i když jej měla podpořit přítomnost válečných lodí *Têtis* a *Espérance* v Đà Nẵng (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 78). Císař se mohl v tomto ohledu opírat o armádu, kterou budoval. Zatímco podle francouzských zpráv měl Gia Long k dispozici 115 000 mužů, 17 600 námořníků a 200 lodí, za Minh Mạnga se armáda rozrostla na 204 200 a za císaře Thiệu Trị na 212 250 mužů (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 59).

Roku 1831 získalo dnešní hlavní město Vietnamu svůj nynější název Hanoj (*Hà Nội*). Dříve mělo jiná nebo i paralelní alternativní jména, protože se zčásti přemísťovalo: v letech 866–1009 *Đại La thành* „Pevnost Đại La“, v letech 1010–1805 *Thăng Long*, v letech 1397–1407 *Đông Đô* „Východní hlavní město“, v letech 1407–1430 *Đông Quan*, v letech 1430–1788 *Đông Kinh* „Hlavní město Vietů“, v letech 1788–1805 *Bắc thành* „Severní pevnost“ a v letech 1805–1831 opět *Thăng Long* (Schweyer 2011: 261).

Minh Mạng se významně zasadil o rozvoj veřejných stavebních prací, stavbu zavlažovacích kanálů a přehrad, podporoval rozvoj zemědělství a pozemkové reformy. Díky tomu nechal zřídit dvě nové provincie Kim Sơn a Tiền Hải. Dále se některé osady *động* (např. Trịnh Vạn) začaly nazývat *xã* a získaly nový status (Vũ Ngọc Khánh 2011: 489).

Srovnání pozemkových registrů z dob Gia Longa z roku 1815 a Minh Mạnga z roku 1839 ukázala, že z 210 rodů v provincii Bình Định, jejichž jména se shodně objevují v obou registrech, se u 19 rodů (9,05 %) pozemkovou reformou plocha vlastněné půdy nezměnila, u 92 (43,81 %) byla vlastněná půda redukována a u největšího počtu 99 rodů došlo k nárůstu vlastněné plochy (Phan Phương Thảo 2009: 138). Tato čísla však nelze brát doslova, protože u některých rodů se měnil počet osob v rodinách, a tím i fyzických vlastníků, kteří se brali za základ přepočtu. Komunální půda se distribuovala úředníkům, řemeslníkům a dalšímu obyvatelstvu podle složitého propočtu jednak podle výše platů + postavení v důležitých útvarech (hlavně v armádě a strážních jednotkách), jednak podle sociálních podmínek: zdravým mužům, kterým byly přerozdělovány pozemky, náleželo 5 sào a 2 thước, starším nebo hendikepovaným osobám patřila asi polovina (2 sào a 8 thước a 5 phân), sirotkům a vdovám třetina (1 sào a 13 thước). Přitom voják dostal více než dvojnásobek toho, co zdravý muž, tj. 1 mẫu 3 sào a 2 thước, kdy se k podílu zdravého muže (5 sào a 2 thước) připočítával plat formou pozemku o rozloze 8 sào (pozn. 1 mẫu = 10 sào) (Phan Phương Thảo 2009: 144).

Je pravda, že císař měl k dispozici asi 500 konkubín (*phi*), ale zvěsti, že se z každodenního styku s pěti dívkami mohly zrodit až 4 děti (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: obr. 41) jsou přehnané a jistě se na nich podílel moralistní zájem křesťanských autorů. Navzdory vysokému počtu konkubín císař

zplodil jen 142 dětí, z toho 78 princů a 64 princezen. Pohlavní aktivita však byla součástí výkonu císařské funkce stejně jako v případě čínského panovníka. Minh Mạng zemřel na následky nemoci 20. ledna 1841.

3.7 Následníci Minh Mạnga

Minh Mạngovým následníkem se stal jeho nejstarší syn princ Miên Tông narozený roku 1807, na trůn tedy nastoupil v poměrně vyšším věku 34 let a přijal vladařské jméno **Thiệu Trị** (1841–1847). Měl výborné vzdělání a byl plodný básník. Pokračoval v politice svého otce a v bojích s Kambodžou. Zpočátku byl výrazně méně krutý při potlačování křesťanství. V přísném postupu proti cizincům a katolíkům musel zvolnit kvůli francouzské vojenské intervenci, která ho přinutila propustit katolické misionáře. V posledním roce jeho vlády došlo ke konfliktu v Đà Nẵngu, kam připluly francouzské válečné lodi, aby císař pod tlakem zrušil výnos zakazující křesťanství. Při jednání nicméně propukl konflikt – během útoku na přístav z válečné lodi *Victorieux* bylo potopeno několik vietnamských člunů a při střelbě zahynul velký počet Vietnamců (Whitfield 1976: 280). Císař Thiệu Trị zareagoval vydáním nového ediktu, který v Đai Namu zcela zakazoval kázat zahraničním kněžím. Do své smrti roku 1847 stihl zplodit 74 dětí, z toho 29 princů a 35 princezen.

Thiệu Trịho následníkem se stal jeho druhý nejstarší syn Hồng Nhiệm narozený 25. srpna 1829 (Nguyễn Quang Lê 2001: 210). Na trůn se tedy dostal v osmnácti letech (tj. v 19 letech dle asijského počítání věku od početí) jako císař **Tự Đức** (1847–1883). Nový císař neměl pevné zdraví, snažil se proto příliš necestovat, zato hodně četl a studoval – v tom ho ovlivnila jeho sečtělá matka, kterou často navštěvoval a dokonce zapsal její názory do sešitku *Las-kavé učení matky* (*Từ huấn lục*). Díky ní získal výborné vzdělání a pokračoval v politice svých předchůdců v odporu proti misionářům. Jeho edikty z let 1848 a 1851 měly vyústit v masové stíhání a popravy křesťanů, což Francie využila jako záminku k útoku na přístavy v Đà Nẵngu (1856, 1858), obsazení 3 jižních provincií (1862) a dalších tří roku 1874 (k dobývání Vietnamu francouzsko-španělskými vojsky za císaře Tự Đúca viz Trần Hồng Đúc. 2008: 504). Po útoku na Hanoj roku 1873 byl roku 1883 Tonkin obsazen a stal se i s Annamem Francouzským protektorátem. Francouzům pomáhali v boji proti císaři Tự Đúcovi Španělé. Ačkoliv již předtím Gia Long odmítl dodržet smlouvu z roku 1787 (za pomoc ze strany Francie jí měl postoupit přístav Tourane a ostrov Puolo Condore) a smlouvu považovali za neplatnou i Gia Longovi následníci, zakročilo se až roku 1858 proti císaři Tự Đúcovi. Zatímco Francie získala ve smlouvě z roku 1862 Tourane, Saigon a Kočincínu, Španělsko dostalo jen

válečnou náhradu ve výši 4 miliony dolarů a právo svobodného působení misionářů v Annamu (Cicvárek 1927: 65). Dynastie Nguyễn v boji proti Francouzům příliš neuspěla, rozvíjela silný úřednický aparát na náklady chudého obyvatelstva, které k ní proto nebylo příliš loajální (Whitfield 1976: 313), ale současně se na válku nijak zvlášť neorientovali ani sami konfuciáni. Navíc císař TỰ ĐỨC měl slabší tělesnou konstituci, a díky ní možná i poněkud menší vliv, kdy snáze podléhal konzervativním úředníkům v okolí vládního kabinetu. Místo moderní vědy dvůr podporoval tradiční čínské vzdělání a studium klasických knih. Za císaře TỰ ĐÚCA se ĐạI NAM/Vietnam uzavřel zahraničnímu vlivu i obchodu se západem, protože křídlo vlivných úředníků odmítlo požadavky jiných moderněji orientovaných úředníků (1864 Phạm Phú Thứ, 1866 Nguyễn Trường Thọ, 1868 Đinh Văn Điền, 1867 Nguyễn Hiệp, 1881 Lê Đĩnh), kteří chtěli reformy podle vzorů ze západních zemí nebo z Japonska, Thajska či Hongkongu. Například Nguyễn Trường Thọ (1828–1871) byl katolický úředník a reformátor. Protože dříve hodně cestoval po Asii i Evropě, prosazoval podporu rozvoje průmyslu a navázání oficiálních zahraničních vztahů s mnoha zeměmi. Ve školství se snažil prosadit modernizaci vzdělávacího i zkuškového systému a místo čínštiny podporoval jako oficiální úřední jazyk vietnamštinu psanou v jižních znacích (Whitfield 1976: 207).

Nakonec díky neměnnému setrvání na tradicích se dvůr nebyl schopen efektivně bránit tlaku Francie a byl jí dohodami nucen vystavovat obchodní koncese. Roku 1862 se tři provincie v jihovýchodním ĐạI NAMU/Vietnamu staly francouzskou kolonií, na kterou se roku 1883 změnil celý jižní Vietnam. Jen o rok později, kdy již na trůnu nebyl TỰ ĐỨC, se pod francouzskou nadvládu dostaly jako protektoráty i severní a centrální Vietnam v rámci podpisu tzv. Patenôtrový dohody.

Císař TỰ ĐỨC nechal vypracovat *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* „Císařské zrcadlo dějin ĐạI VIỆTŮ“ (francouzsky *Texte et commentaires formant le miroir complet de l'histoire Việt, établis par ordre impérial*, zkráceně se dílo nazývá též *Cương mục*). Jde o dějiny Vietnamu o 53 svazcích, i když vytištěno bylo až roku 1884. Dějiny pokrývají období od první pololegendární dynastie Hồng Bàng (2897–258 př. n. l.) po vládu císaře Lê Mẫn Đế (1787–1788) (Whitfield 1976: 123; Ngyuen Tan Hung 2011: 18). Přístup císaře TỰ ĐÚCA k Číně viz Đỗ Bang & Lê Thế Vịnh (2009: 161).²

ĐỤC ĐỨC byl pátý císař dynastie Nguyễn, který vládl jen několik dní v roce 1883. Nastoupil na trůn po císaři TỰ ĐÚCŮVI (zemřel v červenci 1883) jako jeho synovec, ale na popud dvorských úředníků ho nahradil šestý císař **HIỆP HÒA**, který vládl jen 4 měsíce roku 1883. Na trůn ho dosadili dvorští úředníci, ale jakmile se jim znelíbil jeho vliv, přinutili ho požit jed (Whitfield 1976: 77, 104).

2 Citováno podle Quốc sử quán triều Nguyễn, ĐạI NAM thực lục, svazek 33, str. 248.

Kiến Phúc byl sedmý císař dynastie Nguyễn v letech 1883–1884. Jako teprve patnáctiletý vládl pouze 7 měsíců místo císaře Hiệp Hòa a byl také nahrazen třináctiletým císařem Hàm Nghi (Whitfield 1976: 126).

Hàm Nghi byl osmý císař dynastie Nguyễn, který vládl od svých 13 let pouhý jeden rok 1884–1885. Císař zaštitil útok na francouzskou posádku v Huế, francouzští vojáci nicméně zvítězili a Vietnamci i s císařem prchli na severozápad (Corfield 2008: xvii), kde působili u hranic s Laosem v provinciích Quảng Trị a Quảng Bình, budovali obranu a iniciovali širší odboj. Císaře nakonec zradil představitel jedné z vesnic (povstalci ho později zabili). Po prozrazení místa úkrytu byl císař roku 1888 dopaden a poslán do vyhnanství do Alžíru, kde zemřel roku 1947 (Whitfield 1976: 100).

Za vlády dynastie Nguyễn vznikala důležitá díla vietnamské literatury. Z děl v sinovietnamštině (v závorce autor) stojí za zmínku *Úřady všech dynastií* (Phan Huy Chú, 1821), *Popis Gia Định* (Trịnh Hoài Đức) nebo *Popis Đai Namu* (Cao Xuân Dục). Nejznámější básníci 19. století píšící ve vietnamštině jsou Hồ Xuân Hương, Nguyễn Công Trứ, Chu Mạnh Trinh a Trần Kế Xương. Většina literatury moderního období je sepsána v latině, ale vrcholná klasická díla ve foneticky vietnamizovaném čínském písmu, tzv. jižních znacích (*chữ nôm*).

Poetická díla s morálním ponaučením reprezentuje zejména *Příběh Kiêu* (*Truyện Kiều*) z roku 1813, kdy ho o délce 3253 veršových řádků napsal císařský úředník Nguyễn Du (1765–1820). Ten napsal řadu dalších děl i v čínštině. Slavný *Příběh Kiêu* o platonické lásce dívky přinucené vnějšími okolnostmi k prostituci je napsán podle čínské novely Jin Yun Qiao (金雲翹, viet. *Kim Vân Kiều*) z konce 18. století. *Příběh* kombinuje buddhistickou představu o převtělování a následcích činů z minulých životů s požadavkem konfuciánské morálky a úcty k rodičům. Část díla je téměř čistým překladem z čínštiny, část však Nguyễn Du edičně zkrátil nebo místy naopak obohatil o vlastní autorské přídavky, které jsou ve srovnání s předlohou formálně vytríbenější. V pořadí druhé nejrozšířenější a nejoblíbenější dílo *Lục Vân Tiên* napsal též úředník z jižního Vietnamu Nguyễn Đình Chiểu (1822–1888) a jeho první edice je známa z roku 1865. I on je autorem řady dalších děl, která vycházejí z konfuciánské morálky.

Z čínských předloh se v oblasti dramatu nejvíce ujaly *Příběhy tři království* (čín. 三國志 *San guo zhi*). Z čínské předlohy z konce 18. století vychází také polohistorické dílo situované do doby dynastie Song *Zázračné spojení Kim a Thạch* (*Kim Thạch kỳ duyên*), které před rokem 1860 dokončil Bùi Quang Nghĩa (1807–1872) (Coedès 1969: 216).

